

**ЗНАЧЕННЯ ТЕКСТИЛЬНИХ ВИРОБІВ
У СТВОРЕННІ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ
НАРОДНОГО ЖИТЛОВОГО ІНТЕР'ЄРУ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ**

Чумаченко М.П., викладач кафедри „Художнє моделювання одягу і тканин”

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Анотація. В статті розглянуті особливості створення художнього образу народного житлового інтер'єру Слобідської України засобами текстилю.

Ключові слова: традиція, функція, технологія, оздоблення, колорит, орнамент.

Аннотация: Чумаченко М.П. Значение текстильных изделий в создании художественного образа народного жилого интерьера Слободской Украины. В статье рассматриваются особенности создания художественного образа жилого народного интерьера Слобожанщины (той части территории, которая принадлежит Украине) средствами текстиля.

Ключевые слова: традиция, функция, технология, оформление, колорит, орнамент.

The summary. Chumachenkoo M.P. Value of textile products in creation of an artistic image of national inhabited interior of Slobodskaia Ukraine. In article features of creation of an artistic image of inhabited national interior of Slobozhanschina (that part of territory which belongs to Ukraine) are considered by means of textiles.

Key words: tradition, function, technology, registration, colour, an ornament.

Постановка проблеми. Всі предмети побуту житлового середовища були взаємопов'язані як утилітарно-практичним призначенням, так і естетичними якостями, серед яких домінуючими були народні текстильні вироби, що застосовували для облаштування житла. Кожний текстильний виріб не був самодостатнім, а сприймався як одне ціле з усім інтер'єром. Особливості розташування текстилю в інтер'єрі і системи виражальних засобів: композиційні схеми побудови, види орнаментальних структур, стильові і іконографічні створення мотивів, особливості колористичного і фактурного рішень — вносять локально-місцеві переваги у створення художнього образу народного житла Слобідської України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше вивчення питань народного духовного і матеріального устрою почалося з другої половини XIX ст. Творча інтелігенція почала активно вести збирацьку роботу. Метою етнографічного музею Росії було вивчення творів декоративно-ужиткового мистецтва різних регіонів, до складу яких і ввійшла Слобожанщина.

Значний дослідницький (методичний та методологічний) внесок зробили А. Жук, Р. Захарчук-Чугай, Г. Стельмащук, Т. Кара-Васильєва та ін. За останні роки поширилося вивчення творів декоративно-ужиткового мистецтва і особливо народного текстилю. Розглядаються такі питання, як типологія народних текстильних виробів, локалізація і художні особливості О. Никорак (Українська народна тканина XIX — XX ст.), семантика і орнаментация текстилю М. Селівачов, семантика орнаменту українського рушника С. Китова (Полотняний літопис України). Дослідженнями побуту Слобожанщини займаються О. Астахова, Т. Крупа, В. Сушко та ін. Вийшов альбом збиральниці текстильних виробів О. Тройно.

Метою роботи є визначення особливостей текстилю в створенні художнього образу народного житлового середовища Слобожанщини. Виявлення типів, груп текстильних виробів за функціональним призначенням, розгляд особливостей розташування текстилю в інтер'єрі, системи виражальних засобів: композиційні схеми побудови, види орнаментальних структур, стильові і іконографічні створення мотивів, особливості колористичного і фактурного рішень потребують класифікації та аналізу.

Робота виконана за планом НДР ХДАДМ.

Результати дослідження. Особливою рисою народної культури була символічність — міфологічне сприйняття оточуючого світу. Вона вплинула

на художньо — образні та конструктивно-просторові характеристики формоутворення і оздоблення текстилем народного житла.

Головним критерієм систематизації народних текстильних виробів для житлового інтер'єру, найголовнішим чинником, визначає О.Никорак, є функціональне призначення текстилю: „Принципи раціональності і доцільності форми, розмірів, художнього вирішення різних типів завжди були зумовлені конкретним побутовим призначенням, підпорядковані габаритам, формі та характеру декору основних компонентів інтер'єру, обстави, меблів, тощо.” [Н 4, с.205] За функціональним призначенням можна виділити асортиментні групи тканин: тканини для спання — рядна, коци, покривала, наволочки, підзори, постільна білизна і накидки для подушок; тканини столової білизни — утиральники, стирки, дяжники, скатерті; килимові вироби — килими, коци; тканини для вікон — рушники. З середини ХХ ст. в інтер'єрах сільських хат з'являються штори, занавіски для дверей та вікон, столові серветки, на підлозі - підстилки (поступово земляна підлога змінюється на дерев'яну, тому текстильні вироби для підлоги набули популярності).

Слід відокремити рушники, якими оздоблювали покуть з іконами. Вони мали естетичні якості і виконували оберегові функції. „Головним у хаті був покуть — куток навпроти вхідних дверей, де висіли ікони, прикрашені рушниками, квітами. Під образами стояв стіл, який завжди мав бути накритий скатертиною — „щоб життя голим не було”. [1. с. 10.]

За технологією виконання кожний вид текстилю оздоблювався різними декоративними техніками. Тканий виріб міг існувати без додаткових оздоблювальних засобів декорування, або навпаки ускладнювався вишивкою, плетінням, вибіркою, мереживом, мережками та ін.

Декорування текстильних виробів для житлового інтер'єру Слобідської України має свої стилістичні особливості, які відбивалися в площинній декоративності зображальних мотивів в незалежності від техніки виконання будь то ткацтво, плетіння, вишивка тощо. Усі разом вони створювали індивідуальний художній образ інтер'єру.

В оздобленні текстильних виробів для інтер'єрів використовувався орнамент, через який народ передавав красу природи та Всесвіту, який мав функції: комунікативні, оберегові, композиційно-тектонічні і естетичні.

В створенні текстилю існували смугасті, рапортні, замкнуті і комбіновані композиційні схеми. Орнаментальні структури могли доповнюватися літерами, числами, написами і сюжетними композиціями. Автор відомої „Історії декоративно-прикладного мистецтва” Анрі де Моран підкреслює, що літери, числа, написи у якості прикрас використовувалися в мистецтві лише високоцивілізованих народів. Сміслові значення літеро-числових мотивів сприймається як буквальний, моральний і алегоричний сенс. Літери вишиваються в обрамленні різних фітоморфних мотивів. Особливо шанованими літерами були „Ж” („життя”, „жити”), „М” (початкова літера

матері Ісуса Христа - Марії) , „В” („вірую”), „Г ” (значення святої Трійці) і літера „А” (з впливу кирилиці, що означало „Я”). Але вони не тільки шануються, а й набувають значення оберегів. Серед чисел особливий смисл мали „1” (визначає цілісність, єдність); „2” (із симетрією народ ототожнює прекрасне); „3” (ототожнюється з літерою „Г ”, або сприйняття „минулого, сучасного, майбутнього”), „4” (полягає у призначенні для орієнтації у просторі, у символізації пор року, чотирьох першоелементів життя, чотирьох періодів існування людини) і „7” („...магічність якого для людини є незрозумілою, неймовірною реальністю: народжуються й живуть семимісячні діти, ... — число днів тижня, кількість кольорів спектру, тонів у музиці і т. ін.”) [3, с. 79].

Орнаментальні мотиви для текстильних виробів будувалися за такими типами: геометричні, фізіоморфні, комбіновані. За композиційною побудовою мотиви ділилися на округлі, видовжені, подвійні, потрійні, чотирьохбічні і багатопроменеві. Фізіоморфні мотиви поділялись на фітоморфні (квіткові, трав'яні, деревовидні), зооморфні (птахи, комахи, тварини) і антропоморфні (зображення людей).

Класифікувати мотиви орнаментики для текстильних виробів за іконографічними зображеннями можна на правильні геометричні фігури, або пластичні за виконанням малюнка та геометризовані зображення. Серед геометричних орнаментів часто використовуються мотиви квадратів, ромбів, хвилястих стрічок, крапок, які зустрічаються на народних текстильних виробках як Слобідської України, так і сусідніх регіонів (на сході з Росією, на заході з Полтавщиною), що вказує на одне походження символів в слов'янській культурі. До пластичних мотивів за виконанням малюнка належать перш за все фізіоморфні мотиви. Останні могли деформуватися і наближатися за іконографією до геометризованих мотивів.

За характером комбінаторики орнаментальні мотиви можна поділити на симетричні і асиметричні, гомогенні (що складаються з однакових елементів), гетерогенні (складені з елементів різної форми). Як правило, головний мотив орнаментальної композиції має назву усієї структури текстильного виробу.

У колористичному рішенні народних текстильних виробів для житлових інтер'єрів Слобідської України переважає біле або світле тло. В килимових виробках колір тла, навпаки, здебільшого темний. Декорування виробів найчастіше робиться білим, а також відтінками червоного і синього кольорів.

Оздоблення житлового інтер'єру Слобідської України XIX — поч. XXст. народними текстильними виробами головним чином було вже сформовано під впливом двох провідних культур: Росії і Лівобережної України. На формування засобів планування народного житла Слобідської України вплинули місцеві умови: клімат, географічні особливості місцевості, будівельні матеріали і конструкції. Інтер'єр житла складався з невеликої кількості обладнання та меблі. У народному житлі Слобідської України стійко утримувались традиції в розташуванні місць для праці, відпочинку тощо.

Символічність вплинула на художньо-образні та конструктивно-просторові характеристики формоутворення житла та його оздоблення. Використання символіки в текстильних виробах представляють єдину модель Всесвіту, яка оберігає житло і сім'ю, робить родину здоровою, багатодітною і заможною. Стіни інтер'єру народного житла Слобідської України були вибілені, контур вікон і дверей, а також долівка оселі фарбувалися в контрасті кольоровою глиною, тому середовище інтер'єру було достатньо світлим. Більшість текстильних виробів були з білим, або світлим тлом, а в килимових виробах колір тла навпаки темний. Декорування виробів найчастіше робиться білим, червоним, а також синім кольорами. Кольорова гамма спокійна, врівноважена, яка надає творам особистий настрій мелодійності і плавності.

Висновки:

1. Створення художнього образу житлового інтер'єру Слобідської України XIX — поч. XXст. народними текстильними виробами було сформовано під впливом двох провідних культур: Росії і Лівобережної України.

2. Символічність, яка притаманна усьому народному мистецтву, вплинула на художньо — образні та конструктивно-просторові характеристики формоутворення і оздоблення текстилем народного житла.

3. Мотиви орнаментики для текстильних виробів за іконографічними зображеннями і смисловими значеннями зустрічаються на народних текстильних виробах як Слобідської України, так і сусідніх регіонів, що вказує на одне походження символів в слов'янській культурі.

4. Критерієм систематизації народних текстильних виробів для житлового інтер'єру Слобожанщини є функціональне призначення текстилю, тому можна виділити наступні групи тканин: тканини для спання, тканини столової білизни, килимові вироби та рушники.

5. Кожна із груп народного текстилю мала свої художні особливості, які створювалися в системі виражальних засобів: композиційні схеми побудови, види орнаментальних структур, стилеві і іконографічні мотиви, особливості колористичного і фактурного рішення та вплив технології виконання.

Література:

1. Астахова О.В., Крупа Т.М., Сушко В.А. Свята та побут Слобожанщини: Альбом — Харків: Колорит, 2004.
2. Данилюк А. Г. Українська хата. — К.: Наукова думка, 1991.
3. Китова С. Полотняний літопис України: Семантика орнаменту українського рушника. — Черкаси: Брама, 2003. — 224с.
4. Никорак О. Українська народна тканина XIX - XX ст.: Типологія, локалізація, художні особливості. Львів, 2004.
5. Самойлович В.П. Українське народне житло (кін. XIX — поч. XX ст.). — К.: Наукова думка, 1972.
6. Селівачов М.Р. Лексикон Української орнаментики. — К.: Редакція вісника „АНТ”; Ніжин: тов „видавництво „Аспектполіграф”, 2005.

Надійшла до редакції 7.06.2007